

Urbanizam korupcije

Čorak, Željka

Source / Izvornik: **Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 27.-29. travnja 2006.), 2007, 79 - 86**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:234705>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-29**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Urbanizam korupcije

Na prošlom kongresu struke moja je tema bila »Pamćenje kao moral«. Uvijek mi se činilo da su kongresi posebno korisni za »zbijanje redova«, za solidariziranje, za konkretnu pomoć u kriznim situacijama, za jačanje javne prisutnosti struke. Odatle je ova moja tema zapravo nastavak prethodne, neka vrsta njezine egzemplifikacije. Postojanje struke uzaludno je ako se zadovoljava bačenim kostima istraživanja koja su skrenuta s poprišta života, nasilno ubrzanih restauriranja i konzerviranja, sponzoriranih reklamiranja. Uzaludno je ako nam izmiče tlo pod nogama, ako nestaje onaj resurs kojim smo bili bogati i bogato identificirani, kulturni krajolik. A on nestaje toliko naglo da mu uskoro niti jedan »Plan Voisin« neće biti dovoljno stegnut okvir. Nestaje na razini grada – jer dakako da je grad primjeren kulturni krajolik; nestaje na razini odnosa grada i regije; nestaje na razini okoline već izdvojenog spomenika. I to na način koji nikada nismo mogli ni pretpostaviti. Istina je da je izmijenjen princip društvenog ustroja, da ne kažem društvenog ugovora, i da je na mjesto ideologije došao novac. Razlika je u činjenici da je ideologija ponekad bila kompleksirana a ponekad je čak težila za prosvijećenim apsolutizmom. Novac nikada ne pati od kompleksa, a struka mu je potrebna jedino ako mu pomaže u ekspanziji. U jednom od davnih, nešto daljih putovanja vidjela sam krajolik Galicije. Sve ono što okružuje Santiago de Compostela, što je dakle svijet koji je sa svih strana napokon pristigao na hodočašće. Improviziran opis galicijske obale bio bi ovakav: parcela s kućom i vrtom; parcela sa žicama i suhom travom; višekatnica; dječje igralište; autopraonica; prepolovljeni park umiruće vile; hotel. I tako redom. Bez ikakva zajedničkog nazivnika, osim apsolutne čitkosti privatnog vlasništva. Što su oni divni srednjovjekovni propisi o gradogradnji, o ponašanju susjeda, o pravima pojedinaca i disciplini zajednice? O, u Stonu se kuće žbukaju kako kojemu slastičaru padne na pamet – kad smo već pri divnim planiranim gradovima našega identiteta i nezasluzene povijesti. A taj primjer i nije najdramatičniji.

Za ovaj naš skup pripremila sam nekoliko slika najbližeg nam i najdostupnijeg terena, onoga kojim prolazimo svakoga dana – Zagreba i najbliže okolice. Tim sam slikama željela pokazati odustajanje od prihvaćenih principa uvažavanja vrijednosti i potencijala prostora – dakle njegove povijesne dimenzije, njegove sadašnje koristivosti i njegovih šansi opstanka.

Uzmimo kao primjer trešnjevačku Belečku ulica, u najneposrednijoj blizini trešnjevačkog trga. Kao što se može vidjeti, dvije su zgrade na njezinu kraju sagrađene izravno na pločniku. Pješачki put jednostavno se prekida, ulica je pretvorena u automobilsku pukotinu, a u desnoj zgradi, na mjestu negdašnjeg pločnika, divlji graditelj u svom je prizemlju uredio i ulaz-garažu. Zdanje s druge strane nastalo je kao neposredna posudba korisne ideje. Ovaj primjer, doveden do apsurdna, manje govori o zloporabi prostora nego o funkcioniranju društvenog nadzora, odnosno vlasti.

Drugi primjer prikazuje amblematičnu situaciju preoblikovanja grada. To je novogradnja na parceli na kojoj je stajala karakteristična mala prizemnica. Riječ je o istoj zoni oko glavnog trešnjevačkog trga. Jednaka prizemnica, nekada prslonjena na prvu, nalazi se još na svom mjestu i vidljiva je na slici. Visina je nove zgrade povećana tri puta. Profil ulice ostao je isti. Kvaliteta arhitekture jest mizerija, a urbanizam ne postoji. Načelo neusklađene kvantifikacije jedino je što ravna oblikovanjem grada – ako je o gradu još riječ.

Dok smo na području malog mjerila i sitnih intervencija, pogledajmo i prizor alpskog balkončića u visini nižoj od automobilske krova. Napominjem da je riječ o području koje danas spada u tek nešto širi centar Zagreba. Balkončić dakako samo napominje negdašnje komisije i odbore »za poljepšanje grada«, koji su, istina, ponekad činovnički restriktivno nastupali prema individualnoj kreativnosti – ali su time obuzdavali i profilersku samovolju.

Ovih nekoliko sitnih, ali čitkih primjera tek uvodi u problematiku onoga što se u znatno krupnijem mjerilu u gradu događa. Kad je o tome riječ, u prvom redu upada u oči ono što je imalo biti njegovo novo središte: os između Miramarske i Paromlina, odnosno između Lučićeve i Trnjanske. Bio jednom urbanizam zaborava koji je, u političkom trendu općeg usmjeravanja prema istoku, favorizirao velike prometnice u tom smjeru, zapostavljajući svaku hrvatsku južnu orijentaciju. U tom smislu nisu se produžavali smjerovi sjever-jug, jedva se probijala pruga, povijesni putevi ili se nisu urbanizirali (Savska cesta) ili su se doslovno presijecali i uništavali (Trnjanska). Bio jednom, u tom moru zaborava, pokušaj urbanizma memorije. Iz njega je niknuo jedan od najljepših i najslikovitijih gradskih kvartova – preuzimam odgovornost za te riječi – Vrbik. Njemu se, doduše, predbacuje prometna nedomišljenost: može se reći da je riječ o nedomišljenosti

okolnih mu zona, koje ga ne odterećuju, i o nedovoljnom ulaganju u infrastrukturu (uz obilje mogućnosti za javne garaže). No taj Vrbik, kao otočić u moru, zasjeo je među vremenske zone pedesetih-šezdesetih godina i Mamićeve ere. Pa se memorija više nije imala kamo povući. A ono na što su se svijetli trenuci zagrebačkog urbanizma zaklinjali, na »nikad više« rezanja vizura sjever-jug, na favoriziranje svih optičkih i prometnih veza sjever-jug, zaboravljeno je kao da nikad nije ni bilo. Najbolji je primjer za to zgrada Hypo-banke (koja redefinira i životne pretpostavke Cvjetnog naselja). Ideja o oblikovanju novog centra Zagreba produživanjem Zrinjevca, odnosno reprezentativne osi do Save, također je izgubila svaki svoj vrijednosni naboj. Najprije je nedefinirano ostalo cijelo područje od pruge do Vukovarske ulice, a zatim se zeleni lijevak, u početku rubljen monumentalnim funkcijama i arhitektonskim atrakcijama (Nacionalna i sveučilišna knjižnica), počeo urušavati u sitne ospice. Dobio je spomen-obilježje (nepovijesnoj) devetstotoj obljetnici Zagreba (kad je riječ bila o devetstotoj obljetnici katedrale), pa zatim zastrašujući spomenik Većeslavu Holjevцу, pa zatim nevjerojatno neambicioznu arhitekturu preko puta Nacionalne i sveučilišne knjižnice, koja je posve degradirala reprezentativnu intonaciju prostora, pa zatim staklom obloženu zgradu »Agrama« koja se interpretacijom parcele više i ne sjeća usmjerenja i značenja ovoga prostora... Kao oprašivanje stare paradne uniforme djeluje napokon lociranje novoga Muzeja suvremene umjetnosti. Ostatak reprezentativne kasetne mreže ispunjen je sadržajem kojemu je lokacijom oduzeta svaka gradotvornost. Postavljen na najprometnije raskršće, i to na raskršće kao trajno anonimno i anonimizirajuće središte svih sadašnjih i budućih okolnih arhitektura, bez odgovarajućih dijaloških partnera u okolini, bez dovoljno razvojnog prostora, vjerojatno i bez dovoljno razvojne jezgre, taj je muzej zapravo muzej zaboravljene vizije grada od koje se odustalo na mala vrata, da se dokrajči na velika.

Ovaj mali slikovni pregled, koji bi se mogao proširivati i obogaćivati, dovršit ću poglavljem koje ilustrira temu odnosa grada i okoline. Ako se tako u ovom slučaju može nazvati odnos Zagreba i Samobora. Samobor je zagrebački Wimbledon, ili Grinzing. U civilizaciji slobodnog vremena taj prekrasni i intenzivni komad sačuvanog kulturnog krajolika postaje milijunskom gradu sve dragocjeniji. Između Zagreba, Svete Nedelje i Samobora rasprostire se neprekinuta, velikim dijelom poslovna zona: od Samobora, ulazom u Samoborsko gorje, započinje predio slikovite, očuvane, zaštićene, vrhunske prirode. Male Alpe i njihov cjelovit svijet, kako ga je u svom velikom i europski ranom djelu zabilježio Milan Lang. Deset minuta pješice od glavnog samoborskog trga nalazi se most na Gradni: lijevo od njega put u Rude, podgrađe Taborec; ravno u Smerovišće, podgrađe Gornji Kraj, najstariji dijelovi Samobora. Iznad njih samoborski grad, sve ruševniji, i niotkuda ideja za obnovom; u njima gotičko-barokni sveti Mihal, renesansno-devetnaestostoljetni dvorac Podolje; niz malih prigradskih kuća koje čuvaju spomen na feudalnu strukturu naselja i još danas štite mali život autentičnih stanovnika. U tom prekrasnom dijelu Samobora između dva rata sagrađeno je naselje drvenih vila: autor mi je nažalost nepoznat. Arhitektura i urbanizam, vrhunske kvalitete,

te, valorizirali su zatečeni krajolik. Lekcija je nažalost bila previsoka. Deset minuta pješice od našminkanog samoborskog centra, ondje gdje su se još s ulice iz rijeke mogle pećati najljepše pastrve, gdje se miješa stoljetna vegetacija prirode i parkova, gdje su donedavna na cestu silazile divlje životinje, a preostale su još vjeverice i ptice, razbija se autentični reljef, instalira se mesna industrija, stara čaraparna, umjesto da bude uklonjena, bez dozvole utrostručuje volumen, pa lijeva i desna strana ulice Gornji Kraj oslikava trenutak tranzicijskog bezvlađa valjda bolje od ikojeg hrvatskog prizora; rastu divlja parkirališta na obali zaštićene rijeke, i divlje tvornice kojih vlasnici od resornih ministarstava bivaju nagrađivani kao najbolji hrvatski mali poduzetnici... I svi ti pojedinačni zahvati ništa su prema činjenici da je u urbanističkim dokumentima cijeli ovaj dragocjeni prostor, čudom još velikim dijelom zelen i neizgrađen, namijenjen industrijskoj izgradnji – proglašen poslovnom zonom...

Prostor, neprocjenjiv kulturni krajolik Hrvatske, najvredniji je resurs kojim raspolazemo. On je ekonomska kategorija, profitna supstanca prvog reda, ali ne za sirove zagađivače i privatne uzurpatore javnoga dobra. Bila riječ o napuštanju kontrole nad velikim gradom, bila riječ o kriminalnom raspolaganju njegovom okolinom: ako je ovo o čemu govorimo još uvijek urbanizam, on ima samo jedno ime. Urbanizam korupcije.

Summary

Željka Čorak

The Urbanism of Corruption

At our last symposium, my topic was »Memory as Morality.« I have always believed that conventions of this sort are especially useful for the fact that they serve to »close ranks«, to increase solidarity within the profession, to offer specific aid in the situations of crisis, and to demonstrate the presence of our profession in the public sphere. Therefore, my present topic is actually building upon the previous one, exemplifying it to a certain extent. The existence of our profession is senseless if it is satisfied with being fed on the bones of research removed from the arena of real life, on forcefully urged restorations and conservation works, on sponsoring and advertising. All that is senseless if it makes us lose the grip on events, if it deprives us of the very resource that we are both rich with and richly identified with: the cultural landscape.

That space, the precious cultural landscape of Croatia, is the most valuable resource that we have. It is an economic category, a first-class profit substance, but it is not meant for crude polluters or private usurpers of the public good. Whether it is the lack of control over a large city or the criminal exploitation of its surrounding: if what we are talking about here is still urbanism, then it has one name only: the urbanism of corruption.

Ovako je izgradnja preko obje strane pločnika dovršila Belečku ulicu tik kraj Trešnjevačkog trga

Princip nove eksploatacije središnjeg gradskog prostora

Dopuštena »kvaliteta« arhitekture u centru Zagreba

Urbanizam zaborava: ovako je krenulo

Vrbik: pokušaj organskog urbanizma memorije

»Organsko« nastajanje Zagreba na mikroprimjeru triju faza

Zgrada »Agrama«: što je ostalo od ideje osi uopće

Muzej suvremene umjetnosti: zakašnjelo podvrgavanje mrtvoj urbanoj shemi, lokacija na kojoj nedostaje svake gradotvornosti

Samoborski grad, primjermi kulturni krajolik. Komunalna eksploatacija njegove neposredne okoline

Samoborski kulturni krajolik: Taborec-Gornji Kraj, najstariji dijelovi Samobora. Gotičko-barokna crkvića sv. Mihala

Parcela dvorca Podolje

Prva susjedna parcela do dvorca Podolje

Samobor, propadanje starog građevnog fonda neposredno pod starim gradom

Samoborski kulturni krajolik: Gornji Kraj, naselje drvenih vila između dva rata

Samoborski kulturni krajolik: Gornji Kraj, desna i lijeva strana ulice: pitomo nasljeđe stambene arhitekture i divlja tvornica

Samoborski kulturni krajolik: Gornji kraj, u pozadini dvorac Podolje

Samoborski kulturni krajolik: who is who in Croatia?

Samoborski kulturni krajolik: ako ne gledaš na bezakonje, Gospodine, tko će opstati?

